

Моніка РАЧИНСЬКА

а АЃІ І АЕЊУЕЕЕ АІ НА²А ДІ ÇАЕОЕО І АЃА² О²І АІ НІ АІ - ААÇІ АЕЕ
 ВЕ ÇАН²А І АІ АЕАІ І В АІ ЕЕАО НЕНОАІ І І АІ ДЕÇЕЕО
 І А О²І АІ НІ АО НОАА²ЕУІ ²ЊОÜ

Розглянуто питання стабільності фінансової системи країни. Представлено європейський досвід забезпечення фінансової стабільності, що базується на основі розвитку мережі фінансової безпеки. Охарактеризовано діяльність Європейської Ради з питань Системного Ризику як основної інституції, зайнятої фінансовим наглядом на території Європейського Союзу.

The article deals the questions of stability of financial system in the country. The European experience to ensure financial stability, which is based on developing a network of financial security are presented. The activities of the European Systemic Risk Board, as basic institutions of the busy financial supervision in the European Union are described.

Фінансова стабільність є вагомим чинником, який впливає на сталий розвиток економіки, тому системний ризик, що обумовлює її, повинен бути мінімізованим. Обмеження ризику можна забезпечити за допомогою ефективної діяльності мережі фінансової безпеки кожної країни. У період глобалізації нестійка фінансова стабільність однієї держави може спричинити ризик втрати стабільності іншими державами. Зважаючи на це, на теренах ЄС економічно обґрунтованим органом, що стежить за фінансовою стабільністю у Європі, є скликання Європейської Ради з Питань Системного Ризику.

Вагомий внесок у дослідження питання фінансової стабільності та необхідності існування мережі фінансової безпеки в міжнародному масштабі зробили представники західної економічної думки, такі як В. Ален, Д. Блейк, О. Іссінг, А. Крокетт, Дж.К. Соляж, Дж. Стігліц, Г.Дж. Счінасі, С. Фішер та ін.

Незважаючи на наявність значного наукового доробку з цієї проблематики, на нашу думку, необхідно детальніше дослідити поняття системного ризику, зокрема його вплив на фінансову стабільність кожної країни.

Метою статті є визначення проблеми стабільності фінансової системи, ризику, мережі фінансової безпеки на прикладі взаємодії Польщі та Європейської Ради з Питань Системного Ризику.

У фаховій літературі є багато визначень фінансової стабільності, адже нині, у посткризовий період, забезпечення набуває особливої важливості. Цей факт пояснює актуальність запропонованої тематики та активізацію досліджень учених у цій сфері. Зокрема, особливою активністю відзначаються наукові підходи до дефініції терміна «фінансова стабільність» ученими та практиками (див. табл. 1).

Аналізуючи нижчеподані дефініції терміна «фінансова стабільність», робимо висновок, що найбільша увага приділяється основним функціям, які виконує фінансова система в економіці та характеристиці ефективності реалізації фінансовою системою цих функцій при регулюванні реальної сфери економіки. Отже, погоджується з думкою вчених, що функціонування реальної економіки залежить від того, наскільки ефективна система фінансового посередництва. На стан фінансової системи впливає стан економіки, який може стати джерелом зовнішніх негативних впливів для цієї системи [6, с. 1].

Із фінансовою стабільністю пов'язаний системний ризик, що визначається як «ймовірність банкрутства фінансової системи в результаті впливу зовнішніх факторів економічного обороту (...), зокрема, це зміни у функціонуванні системно важливих фінансових інституцій або втрата довіри учасників фінансового ринку» [4, с. 5]. У вузькому розумінні ризик фінансової системи

Дефініції фінансової стабільності

Автор	Визначення фінансової стабільності
Розпорядження Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 1092/2010 з 24.11.2010 р.	Фінансова стабільність є основною умовою, яка повинна виконуватися, для того, щоб реальна економіка могла забезпечувати робочі місця, кредити й економічне зростання.
Національний Банк Польщі	Ситуація, при якій усі ланки фінансової системи (ринки, учасники та інфраструктура) здатні запобігти змінам і вжити відповідних дій у надзвичайній ситуації.
Європейський Центральний Банк	Стан, при якому фінансова система безперервно й ефективно виконує свої функції, навіть при виникненні неочікуваних та несприятливих змін.
А. Крокетт	Стан, при якому на економічну діяльність не впливають зміни цін активів та проблеми фінансових інституцій щодо урегулювання своїх зобов'язань.
О. Іссінг	Стан, при якому фінансова система здатна тривалий час виконувати свої функції, тобто ефективно формувати фонди із заощаджених коштів і спрямовувати їх до використання активними інвесторами.
Г. Дж. Счінасі	Здатність фінансової системи успішно виконувати свої основні функції, тобто ефективно й чітко розподіляти заощаджені кошти і спрямовувати їх до інвесторів, які ефективно управляють фінансовим ризиком, а також пом'якшувати вплив реальних та фінансових шоків.
Дж. К. Соляж	Відсутність розладів у функціонуванні фінансової системи чи збереження тривалої і динамічної рівноваги на пов'язаних між собою фінансових ринках.
Ж.-К. Тріше	Гармонійна співпраця багатьох фінансових інституцій у поєднанні з безпечним і прогнозованим функціонуванням грошових ринків.

Джерело: Складено автором на основі [2, с. 10], [6, с. 33], [5, с. 1].

ототожнюється з ризиком банківської системи, оскільки найвагомішою причиною системного ризику є нестабільність у банківській сфері. «Паніка» банків, що проявляється у вимогах індивідуальних та інституційних клієнтів, становить серйозну загрозу для зниження платоспроможності банківських установ, і, таким чином, безпечного функціонування. Відсутність довіри інституційних клієнтів може спричинити «ефект доміно» та швидко передаватися як іншим банкам, так іншим інституціям фінансової системи. Звідси, нестабільність у банківському секторі відображається на фінансовій системі загалом, спричинюючи її дестабілізацію.

До основних каналів поширення нестабільності у фінансовій системі належать: торгові відносини, взаємозв'язок між банками та іншими фінансовими інституціями (об'єднання капіталів, організаційні і функціональні), а також фінансові ринки [2, с. 17]. «Паніка» банків стає причиною відпливу капіталу з країни й обмежує економічний розвиток.

Загрозою фінансової стабільності вважається стан, коли втрати у фінансовій системі викликають зміни рівня достатності власного капіталу фінансових інституцій. Це пов'язано з ризиком втрати фінансовою інституцією ліквідності і платоспроможності [1, с. 26]. Вплив ризику на зниження фінансової стабільності є відображенням в економіці появою фінансової кризи. Згідно з дослідженнями, середні сумарні втрати національного доходу у випадку банківської кризи коливаються в межах від 6 до 8% ВВП. Водночас зазначимо, що під час появи подвійних криз (коли криза у банківському секторі доповнюється іншими кризами) аналогічно до фіскальних витрат, втрати ВВП є безумовно вищими – амплітуда коливань знаходиться у межах від 15 до 30% ВВП [6, с. 26].

Отже, необхідність ризику спонукає до здійснення аналізу фінансової стабільності, який охоплює виявлення усіх джерел загроз і вимагає спостереження за такими елементами фінансової системи, як фінансові ринки, інституції, інфраструктура та реальна економіка, зокрема домашні господарства, підприємства і державний сектор. Чинники появи ризику можуть знаходитися у самій фінансовій

системі або можуть мати екзогенний характер, і, виникаючи у сфері реальної економіки, переноситися до фінансової системи. Крім того, аналіз фінансової стабільності є необхідним, оскільки досвід багатьох країн дозволяє стверджувати, що деякі з макропоказників можуть бути використані як сигнали для нейтралізації ризику та попередження фінансової кризи. Зауважимо, що такими показниками є динаміка кредитів, зростання цін на активи, швидкі темпи зростання ВВП, підвищення рівня інфляції [6, с. 177–178].

У зв'язку з цим різні джерела виникнення ризику зазвичай вміщують інструменти державної політики, які використовують для обмеження окремих категорій ризику.

Системний ризик став передумовою розвитку мережі фінансової безпеки («safety net»), що передбачає розроблення комплексу інституційних рішень та правових регулювань з метою захисту фінансової системи від дестабілізації, а у випадку її появи – усунення наслідків.

Мережа фінансової безпеки в інституційному понятті передбачає формування інституції, до якої входить уряд, представлений міністерством фінансів; центральний банк; наглядова інституція і система гарантії депозитів [7, с. 13]. Зазначимо, що цей перелік не вичерпує всіх інституцій, які беруть участь у гарантуванні фінансової стабільності, однак ми акцентуємо увагу саме на державних інституціях. Роль і функції окремих інституцій у мережі фінансової безпеки є різними [7, с. 48]. Завдання польської мережі безпеки фінансової системи передбачає гарантування фінансової безпеки банківського ринку такими інституціями: уряд, Національний Банк Польщі (НБП), Комісія Фінансового Нагляду (КФН) та Банківський Гарантійний Фонд (БГФ). При цьому зауважимо, що стабільність ринку капіталу охороняється урядом, НБП, КФН, системою компенсацій для інвесторів; гарантується безпека страхового ринку, яка регулюється урядом, НБП, КФН, Страховим Гарантійним Фондом (СГФ).

Вищезазначені державні інституції – це найчастіше згадувані суб'єкти, що утворюють мережу фінансової безпеки. Однак варто зазначити, що мережа фінансової безпеки охоплює не лише державні установи, а й приватних суб'єктів господарювання. Зокрема, йдеться про прийняття ринкових рішень, які полягають у розробленні приватним сектором різних механізмів забезпечення безпеки, що служать для зміцнення ринкової дисципліни і мають на меті обмеження ризику у фінансовій системі або урегулювання кризи без участі державних установ. Прикладом можуть бути приватні гарантійні фонди депозитів або ліміти, що встановлюються окремими банками на квоти міжбанківських позик [6, с. 50].

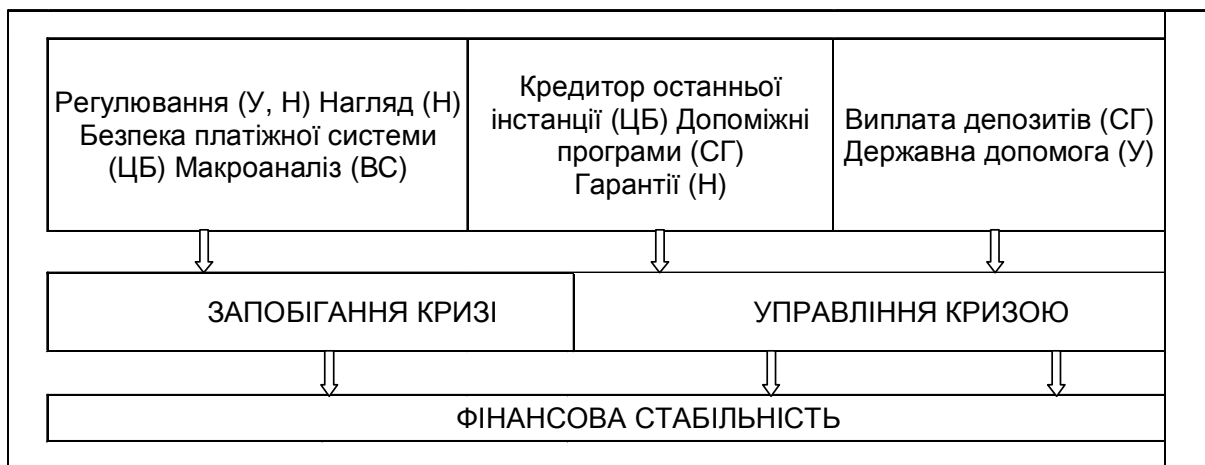
Уряд у мережі фінансової безпеки виконує функції головного регулятора, розробника правових норм та розпорядника державних коштів, приймаючи відповідні інституційні рішення та здійснюючи регулювання з метою забезпечення фінансової стабільності. При цьому основним допоміжним інструментом уряду виступають урядові гарантії та проведення безпосередньої рекапіталізації банків, що знаходяться під загрозою неплатоспроможності.

Національний Банк Польщі є інституцією з багаторічною традицією реалізації заходів, спрямованих на підтримку фінансової стабільності. На етапі антикризового управління класичною функцією Нацбанку у мережі фінансової безпеки є функція кредитора останньої інстанції для підтримки її ліквідності. На етапі запобігання криз активізуються дії нацбанку Польщі, що підтримують ефективне функціонування і безпеку платіжної системи, а також діагностика загроз для фінансової системи шляхом підготовки звітів про її стабільність.

Наглядові інституції (у Польщі – Комісія Фінансового Нагляду) мають на меті контролювати масштаби ризику, які беруть на себе фінансові інституції, насамперед банки, зокрема моніторинг індивідуальних інституцій, захист інтересів учасників фінансового ринку, тобто виконання таких функцій, як ліцензування, регулювання, контроль і дисципліна.

Система гарантії депозитів має на меті захист грошових засобів індивідуальних клієнтів банків, що дає їм відчуття безпеки, проте одночасно породжує низку загроз – таких як спокуса зловживання («*moral hazard*») чи неправильний відбір [7, с. 48].

Суб'єкти, які утворюють мережу фінансової безпеки, забезпечують фінансову стабільність країни, вживаючи заходів, що обмежують системний ризик шляхом ідентифікації загрози і попередження кризи [2, с. 53]. Діяльність, спрямована на фінансову стабільність, включає етап запобігання кризі та етап управління кризою (див. рис. 1).

Умовні позначення: У – уряд, ЦБ – Центральний Банк,
Н – наглядові інституції, СГ– системи гарантії депозитів.

Рис. 1. Схема заходів у мережі фінансової безпеки

Етап запобігання кризі включає нормативні та інституційні рішення, що встановлюють основні правила ринкової гри, які захищають суб'єктів від надмірного ризику; заходи, що полягають у моніторингу, оцінюванні і ранньому виявленні потенційної загрози для найшвидшої фіксації порушень та запобігання їх збільшення у майбутньому (рис. 2). Етап управління кризою охоплює дії, спрямовані на вихід з кризи, які допоможуть до максимуму обмежити негативні наслідки і витрати на кризу (рис. 2).

Мережа фінансової безпеки – запобігання кризі				
Інструменти	Нагляд	Центральний Банк	Система гарантії депозитів	Уряд
Регулювання	X			X
Контроль	X			
Санкції	X			
Безпека платіжної системи		X		
Макроаналіз		X		
Мережа фінансової безпеки – управління кризою				
Кредитор останньої інстанції		X		
Програми відновлення	X		X	
Виплата гарантованих депозитів			X	
Державна допомога				X

Рис. 2. Мережа фінансової безпеки – запобігання і управління кризою

Від 2011 р. Національний Банк Польщі та наглядові інституції увійшли до складу Європейської Ради з питань Системного Ризику.

У добу лібералізації і глобалізації фінансів ризик, зокрема системний ризик, спонукає до того, що управління фінансовою стабільністю стає транснаціональним завданням [3, с. 57–58]. Підтримка довіри до фінансового ризику та захист його непрофесійних учасників необхідні для правильного функціонування економіки кожної держави, адже недостатній нагляд за фінансовим ринком спричинює і певну поведінку учасників ринку, яка з часом виходить з-під контролю і набуває вигляду кризи, загрозливої для фінансової системи, що впливає на реальний сектор економіки багатьох країн – про це свідчать останні міжнародні фінансові кризи. Як бачимо, необхідною стає потреба у сталій, відповідній рівню розвитку моделі фінансовій системі нагляду.

У завершальному звіті групи de Larosière'a група найвищого рівня порекомендувала утворити на рівні Євросоюзу орган, завданням якого був би нагляд за ризиком у фінансовій системі. Згодом в офіційному повідомленні «Європейський фінансовий нагляд» від 27.05.2009 р. Комісія запропонувала низку реформ щодо цих питань, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності Європейського Союзу, зокрема пропозицію утворити Європейську Раду з питань Системного Ризику (ЄРСР), що відповідає за макронагляд.

У Розпорядженні Європейського Парламенту та Європейської Ради ЄС за № 1092/2010 від 24.11.2010 р. щодо питань макронагляду ЄС за фінансовою системою основна увага зосереджена на тому, що останні фінансові кризи виявили суттєві недоліки у фінансовому нагляді, який не зміг передбачити негативних змін макрохарактеру та запобігти нагромадженню надмірних ризиків у межах фінансової системи. Європейському союзу необхідний був спеціальний орган, що відповідав би за макронагляд над усією фінансовою системою та міг ідентифікувати загрозу для фінансової стабільності, а за необхідності надавати попередження про ризик і рекомендації щодо заходів, спрямованих на протидію цим загрозам. У зв'язку з цим було утворено Європейську Раду з питань Системного Ризику (ЄРСР) як новий, незалежний орган, що охоплює всі фінансові сектори, а також системи гарантій. Європейська Рада з питань Системного Ризику відповідає за нагляд на макрорівні Європейського Союзу [5, с. 12–13].

Завдання Європейської Ради з питань Системного Ризику полягають у здійсненні моніторингу та оцінці системного ризику з метою зменшення чутливості фінансової системи щодо ризику порушень системних елементів і забезпечення збільшення стійкості фінансової системи. В цих межах Європейська Рада з питань Системного Ризику сприятиме забезпеченню фінансової стабільності та зменшенню негативного впливу на внутрішній ринок та реальну економіку. Для виконання цього завдання Європейська Рада з питань Системного Ризику аналізуватиме усю важливу інформацію [5, с. 2]. У розпорядженні підкреслено, що участь органів макронагляду в роботі Європейської Ради з питань Системного Ризику є необхідною для того, щоб оцінка макроризику ґрунтувалася на повній та достовірній інформації щодо змін у фінансовій системі [5, с. 3].

З точки зору взаємозв'язку фінансових інституцій та фінансових ринків моніторинг та оцінка потенціального системного ризику повинні ґрунтуватися на зіставленні відповідних даних та макро- і мікроекономічних показників, адже системні ризики включають ризик фінансових послуг, спричинених серйозними порушеннями у роботі всієї фінансової системи Євросоюзу чи його частини, які можуть мати серйозні негативні наслідки для внутрішнього ринку. Кожен тип фінансової інституції та посередника, ринку, інфраструктури та інструменту є системно важливим. Європейська Рада з питань Системного Ризику матиме доступ до всієї інформації, необхідної для виконання своїх обов'язків, зберігаючи їх у таємниці згідно з відповідними вимогами [5, с. 4]. Європейська Рада з питань Системного Ризику повинна моніторити й оцінювати ризик для фінансової стабільності, що впливає із настання подій, які матимуть вплив як на рівні секторів, так і на рівні фінансової системи загалом. Протидіючи такій загрозі, Європейська Рада з питань Системного Ризику повинна запроваджувати свій безпосередній внесок в інтегровану наглядову структуру ЄС, створюючи державам-членам Євросоюзу необхідні умови, які дають змогу швидко приймати спільні рішення, не уникаючи розбіжностей у діях та покращуючи функціонування внутрішнього ринку.

На ефект та оцінку роботи Європейської Ради з питань Системного Ризику, як і на ефекти багатьох економічних процесів, варто зачекати ще кілька років, але вже й тепер ідея нагляду фінансової системи у міжнародному масштабі виправдовує себе.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що фінансова стабільність суттєво впливає на стабільний розвиток економіки, має здатність обмежувати вплив системного ризику. У зв'язку з цим кожна країна повинна прагнути до обмеження ризику шляхом ефективної діяльності власної мережі фінансової безпеки в міжнародному масштабі, оскільки у добу глобалізації фінансова стабільність однієї країни може спричинити ризик втрати фінансову стабільність багатьма країнами, у чому можна було переконатися під час останніх криз. Отже, утворена Європейська Рада з Питань Системного Ризику, що моніторить фінансову стабільність на теренах Євросоюзу, забезпечить власне виявлення і нейтралізацію впливу системних ризиків у реальній економіці.

Література

1. *Bancarewicz G. Kryteria klasyfikacji i uprzywilejowana pozycja banków ważnych systemowo oraz wyrównywanie szans banków w systemie finansowym / G. Bancarewicz // Bank i Kredyt. – 2005. – Nr. 11–12.*
2. *Capiga M. Sieć bezpieczeństwa finansowego / M. Capiga, W. Gradoń, G. Szustak. – Warszawa : CeDeWu, 2010.*
3. *Niedziółka P. Fundusze hedgingowe a stabilność finansowa / P. Niedziółka. – Warszawa : Difin, 2009.*
4. *Niedziółka P. Pokusa nadużycia w działalności kredytowej banków a stabilność finansowa / P. Niedziółka // Bank i kredy. – 2008. – Nr. 11.*
5. *Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1092/2010 z dnia 24.11.2010 r. w sprawie unijnego nadzoru makroostrożnościowego nad systemem finansowym [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eur-lex.europa.eu/pl/consleg/latest/chap_10.pdf*
6. *Szczepańska O. Stabilność finansowa, jako cel banku centralnego. Studium teoretyczno-porównawcze / O. Szczepańska. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2008.*
7. *Zdanowicz B. Podstawowe dylematy i kryteria wyboru formuly systemu gwarantowania depozytów w swietle teorii i doświadczeń międzynarodowych / B. Zdanowicz // Bezpieczny Bank. – 2007. – Nr. 1 (34).*